

De 'geyle hoer' van de geldzucht

(1) Paniek in de Gouden Bocht van de Herengracht in Amsterdam! Honderden verontruste rekeninghouders verdrongen zich bij het monumentale pand op nummer 446. Ze eisten hun geld op. Maar de deur bleef dicht en er ontstonden opstootjes waar de politie aan te pas moest komen. We schrijven het jaar 1966. In het genoemde pand was destijds de bank Gebroeders Teixeira de Mattos gevestigd. In mei 1966 was de bank in acute liquiditeitsproblemen gekomen. Op dinsdag 31 mei vroeg Jan Fehmers, directeur van de bank, surseance van betaling aan: de bank was failliet.

(2) De herinnering aan Teixeira de Mattos is gewist. Nederland is kort van geheugen als het gaat over de nationale traditie van financiële schandalen. Toch was de ondergang van Teixeira de Mattos het grootste bankfaillissement in Nederland in de twintigste eeuw.

(3) In oktober 2009 was er een soortgelijke financiële schok, ditmaal veroorzaakt door de val van DSB, de bank van Dirk Scheringa. Ten tijde van de val van DSB is nooit verwezen naar wat zich 43 jaar eerder bij Teixeira de Mattos afspeelde. Toch zijn er talrijke parallellen. Beide affaires beheersten maandenlang het nieuws. De toezichthouder trad niet tijdig in actie en bleek achteraf niet doortastend te zijn geweest. De Tweede Kamer reageerde onthutst, de ministers van Financiën dekten De Nederlandsche Bank en stelden vast dat het om een ongezonde bank

ging die door eigen schuld in moeilijkheden was gekomen. Beide banken werden geleid door één man en waren te klein om gered te worden. Beide keren kwam er een *bankrun* op gang, bij Teixeira doordat Unilever, Philips en een andere bank hun deposito's terugtrokken, bij DSB na een oproep van Pieter Lakeman aan spaarders om hun geld weg te sluizen.

(4) De vergeten ondergang van Gebroeders Teixeira de Mattos is een voorbeeld van de onverschilligheid waarmee Nederland omgaat met zijn financiële geschiedenis. Hierdoor lijkt het alsof wat er zich recentelijk afspeelde bij Icesave en DSB unieke gebeurtenissen zijn, aangewakkerd door de kredietcrisis die vanuit de Verenigde Staten als een natuurramp over onschuldig Nederland heen kwam. Die onverschilligheid met het verleden is merkwaardig, want Nederland heeft wel belangstelling voor de actualiteit als dingen misgaan bij een bank. Zo ging er een golf van verontwaardiging door de media toen Jan Hommen van ING ruim een miljoen euro bonus ontving. Daar staat weer tegenover dat de man die waarschijnlijk de grootste speculant is in de Nederlandse geschiedenis, zich koestert in volstrekte anonimiteit: Louis Reijtenbagh had op zeker moment een vermogen van wellicht een miljard dollar bij elkaar verdiend met short-speculaties op tientallen bedrijven waarmee hij financieel profijt trok uit de ondergang van die bedrijven.

Hij kwam slechts kortstondig in de publiciteit toen in 2009 bleek dat hij zijn schilderijencollectie (met een geschatte waarde van honderd miljoen euro) tegen de regels in aan twee verschillende banken in onderpand had gegeven. Een berichtje dat een Belgische rechtbank oordeelde dat de Belgische fiscus rechtmatig beslag had gelegd op 120 miljoen euro bij Reijtenbagh, haalde indertijd slechts *De Telegraaf*. Reijtenbagh deed op grote schaal hetzelfde als vier eeuwen vóór hem Isaac Lemaire, een Amsterdamse koopman die als eerste ter wereld speculeerde op de koersdaling van een aandeel, in zijn geval het VOC-aandeel. Het ligt dan ook voor de hand om een lijn te trekken van de Hollandse financiële vindingrijkheid in het verleden naar het heden.

(5) Nederland staat internationaal bekend als de bakermat van het financiële handelskapitalisme: door de oprichting van de VOC, de Wisselbank en de eerste effectenbeurs was Amsterdam vanaf het begin van de zeventiende tot het eind van de achttiende eeuw het belangrijkste financiële centrum van de wereld. Op de geld- en kapitaalmarkten van Amsterdam financierden Europese vorsten hun oorlogen, hofhoudingen, maîtresses, goederenhandel, veroveringen en expansieplannen. Uit alle Europese landen stroomde geld naar de Amsterdamse markt, op zoek naar beleggingen. Het gevolg was dat Nederland de stabielste munt en de laagste rente ter wereld kende. En dat Nederland gedurende twee eeuwen het rijkste land ter wereld was. Nederland kon die prominente plek alleen bereiken doordat de overheid zich op cruciale momenten bemoeide met de economie,

terwijl ze op andere momenten liever wegkeek: wanneer de overheid de schade kon beperken, greep ze in; wanneer Nederland er – al dan niet over de rug van anderen – financieel beter van werd, verkoos de overheid niet in te grijpen.

(6) Een voorbeeld van adequaat ingrijpen door de overheid betreft de tulpengekte in de zeventiende eeuw. Kort na 1600 bleken Franse hofdames bereid om meer dan honderd gulden te betalen voor een tulpenbloem die zij op een galabal in hun décolleté konden dragen... De prijs van tulpenbollen kende in de periode daarna een stijgende lijn. In 1623 kostte één enkele tulpenbol van een populaire soort duizend gulden, terwijl het gemiddelde jaarinkomen op 150 gulden lag. Tijdens de jaren dertig van de zeventiende eeuw liepen de prijzen zo hoog op dat handelaren bereid waren evenveel te betalen voor een zak tulpenbollen als voor een rijtje Amsterdamse grachtenpanden. Deze tulpenhandel geldt wereldwijd als hét voorbeeld van de eerste speculatieve verdwazing, een financiële ‘bubbel’ waarbij de prijs van een product in korte tijd scherp stijgt en in geen enkele verhouding meer staat tot de werkelijke waarde van het betreffende product.

(7) Zoals elke latere financiële bubbel bestond de tulpengekte niet lang. In februari 1637 vond in een kroeg in Haarlem de veiling plaats van een pondje tulpenbollen. Deze ‘Witte Croonen’ vonden voor 1250 gulden echter geen kopers. De week daarop kelderden overal in Holland en Utrecht de prijzen. De tulpenmarkt stortte in en er ontstond een chaotische situatie met veel onenigheid onder handelaren over de geldigheid

van de afgesloten contracten. Een jaar later beslisten de Staten van Holland dat alle reeds afgesloten contracten in tulpenbollen tegen drieënhalf procent van de oorspronkelijk afgesproken prijs moesten worden afgewikkeld. Al snel hierna verschenen de eerste spotprenten tegen de 'geyle hoer der geldzucht'. Deze gebeurtenis strookt echter in het geheel niet met het calvinistische zelfbeeld van de godvruchtige kooplieden en regenten die in soberheid de rijkdom van de Gouden Eeuw opbouwden. Misschien schuilt hierin wel de verklaring waarom er sinds jaar en dag buitenlandse publicaties bestaan over de Hollandse tulpengekte van 1637, maar afgezien van een enkel schot-schrift geen Nederlandse literatuur hierover.

(8) De snelheid waarmee de overheid ingreep om de onrust op de tulpenmarkt de kop in te drukken, was kenmerkend voor de manier waarop financiële crises zo onopvallend mogelijk door de overheden werden afgewend. In andere gevallen was echter sprake van weggijken en zo snel mogelijk vergeten. Uit opportunisme werden de negatieve kanten van de financiële en zakelijke belangen verdoezeld. Dat gold zeker voor de activiteiten van de VOC, de WIC en later de Nederlandsche Handel-Maatschappij, voorloper van ABN Amro: het ging per slot om de handelswinst, niet om de verliezen door speculaties en schandalen, laat staan om de uitbuiting, plunderingen en kolonisaties.

(9) Waarom zijn deze financiële schandalen niet verankerd in het nationale historische besef? Misschien heeft het te maken met het Nederlandse calimerocomplex¹⁾ dat

we onszelf aanmeten: "Zij zijn groot en ik is klein". We kenschetsen onze schandalen liefst als onbeduidend en vergelijken ze daarom graag met de ondergang van de Amerikaanse investeringsbank Lehman Brothers of de wijze waarop Nick Leeson de val van de Britse Barings Bank veroorzaakte. Maar dat getuigt toch van extreme zelfonderschatting. Nederland speelt tot de dag van vandaag in de financiële wereld een aanzienlijke rol. Zelfs na de krimp die is opgetreden door de financiële crisis van 2008-2009 is de omvang van de Nederlandse financiële sector nog altijd vijf keer zo groot als het nationale inkomen. Ten tijde van de financiële crisis van 2008-2009 stonden Nederlandse financiële instellingen hoog op de ranglijst van ernstige probleemgevallen en moest de staat hard ingrijpen om erger te voorkomen.

(10) Liever dan die grote rol van Nederland te erkennen, houdt Nederland de illusie in stand dat de ondergang van ABN Amro de schuld was van listige Belgen en perfide Schotten en niet het resultaat van eigen falen. Daarnaast wil men halsstarrig blijven geloven dat ING eigenlijk die goeie Postbank was met de leeuw van Jan Mulder en niet de bank die op grote schaal in Amerikaanse rotzooihypotheek belegde, dat Aegon een door godvruchtige hervormde bestuurders geleide verzekeraar was en niet een aanjager van woekerhypotheek, en dat Dirk Scheringa altijd die joviale volkse jongen was gebleven en niet de man was die zijn bank gebruikte als melkkoe voor zijn oer-Hollandse jongenshobby's: een voetbalclub, een schaatsteam en een museum voor realistische kunst. Dit wegcijfe-

ren van de feiten vindt een welkome voedingsbodem in een samenleving die selectief met haar eigen verleden omgaat. Klaarblijkelijk willen Nederlanders niet weten dat ons land historisch gezien geen haar beter of slechter is dan andere landen en mede daardoor een prominente rol in de voorste linies van de opkomst van het financiële kapitalisme heeft gespeeld.

(11) Het is ironisch, maar het schilde

rij dat meesterspeculant Reijtenbagh in 2008 verkocht aan het Rijksmuseum – hoewel dit schilderij onder het onderpand aan zijn crediteuren viel – betrof De Gouden Bocht in de Herengracht van de zeventiende-eeuwse Amsterdamse schilder Gerrit Berckheyde. In de uiterste hoek van het schilderij is nog net het pand afgebeeld waar de bank Teixeira de Mattos was gevestigd die in 1966 bankroet ging.

naar: Roel Janssen

uit: De Groene Amsterdammer, 13 april 2011

noot 1 Men spreekt van het calimerocomplex als een persoon, organisatie of land het gevoel heeft vanwege de eigen kleine omvang niet serieus te worden genomen en die visie ook uitdraagt. De naam is afgeleid van de tekenfilmfiguur Calimero, een zwart kuikentje met een eierdop op zijn kop, die met regelmaat de uitspraak deed: “Zij zijn groot en ik is klein en da’s niet eerlijk”.

Tekst 2 De ‘geyle hoer’ van de geldzucht

- 18p 20 Maak een goedlopende samenvatting in correct Nederlands van de tekst ‘De ‘geyle hoer’ van de geldzucht’ in maximaal **160** woorden. Zorg ervoor dat deze samenvatting begrijpelijk is voor iemand die de oorspronkelijke tekst niet kent. Uit je samenvatting moet duidelijk worden:
- welke houding men in Nederland heeft ten opzichte van financiële gebeurtenissen in het heden en uit het verleden;
 - welke historische verklaring voor deze houding wordt gegeven;
 - hoe wordt verklaard dat Nederland nog steeds geen lering getrokken heeft uit de geschiedenis en hoe die verklaring kan worden weersproken;
 - welke illusie daardoor in stand wordt gehouden en hoe deze illusie wordt gevoed.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.